

Rákosi aktja

Diákévek a Képzőművészeti Főiskolán (1950–56). Múltidéző beszélgetés Szurcsik Jánossal

MOLNÁR ERIKA

Szurcsik János művészi pályája, művei és munkásságának koherens egysége mint korának, társadalmi környezetének egyik lehetséges adekvát művészi kifejezője, de mint jellegzetes magyar és kelet-európai jelenség is figyelemre tarthat számot. Paraszti identitása, környezete, gyökerei, művészi indulásának körülményei meghatározó módon alakították művészi útját.

SZURCSIK JÁNOS:
Paszita (diplomamunka), 1956,
olaj, vásznon

Hogyan került kapcsolatba a képzőművészettel?

SZURCSIK JÁNOS: 1949-ben a budapesti Képzőművészeti Főiskola tanárai tehetséges fiatalok után kutatva járták az országot, s felkeresték a vidéki szakköröket, szabadiskolákat. Bencze László és Koffán Károly, Rudnay egykori növendékei Bajára is ellátogattak, hogy jó rajzolókat keressenek. Néhány növendéktársammal – közöttük későbbi feleségemmel, Sárkány Annával – együtt engem is kiválasztottak, s meghívást kaptunk a Derkovits Kollégiumba felvételire, mert oda is felvételizni kellett. Mikor a felvételin művészi példaképeimről kérdeztek, én Munkácsyt, Rudnajt említettem. A felvételiztető bizottság tagjai később súgták meg, hogy jobb lett volna Derkovitsot mondanom, akinek a művészetét nagyra becsülöm, de akkor még nem ismertem. Ennek ellenére bekerültem a kollégiumba, ami egy elhagyott budai villában volt kialakítva.

Ezután felvételiztünk a Képzőművészeti Főiskolára, majd a szakérettségit követően, 1950 őszétől kezdhettem meg tanulmányaimat a képzőn, Fónyi Géza festőosztályában. A Derkovits Kollégium a népi kollégiumok felszámolása után egyszerűen a főiskola kollégiumaként működött tovább Budapesten, a Herman Ottó úton. Innen jártunk be, sokszor gyalogosan, az Andrássy útra, a főiskolára. Második évben néhány diáktársammal együtt lehetőség adódott, hogy albérletbe költözzünk az Alkotmány utca 19.-be, amely korábban Örkényi Strasser István műterme volt. Mözsi Szabó Istvánnal, Vecsési Sándorral, Novák Lajossal, Kóthay Ernővel és Szemerédi Miklóssal laktam itt együtt. Jó barátom lett még a főiskolán később Szalay Ferenc, Szabó Zoltán. Ekkoriban járt a főiskolára többek között Csernus Tibor, Kondor Béla, Kovásznai György, Miskolczi László, Gruber Béla, Keserü Ilona, Hajnal Gabriella, Demjén Attila, Batári László, Würtz Ádám vagy a szobrász Segesdi György, Mészáros Dezső, Kiss István, Simon Ferenc, Varga Imre, Melocco Miklós.

Diákévei alatt kik tanítottak a főiskolán?

SZ. J.: A főiskolán nagyszerű mesterek tanítottak akkoriban. A modern magyar művészetnek már a háború előtt is neves személyiségei: Berény Róbert, Bernáth Aurél, Barcsay Jenő, Kmetty János, Szőnyi István, Pór Bertalan, Bortnyik Sándor, Bán Béla, Papp Gyula, Koffán Károly és Konecsni György, Fónyi Géza, Domanovszky Endre, Ferenczy Béni, Pátzay Pál.

Én először Fónyi Gézához jártam, majd harmadévtől mindenki új mesterhez – ekkor én Domanovszky osztályába kerültem. Rézkarcolni Koffántól, anatómiát Barcsaytól, a falképfestést Szőnyitől, Kurucz D. Istvántól tanultam.

A visszafogott színhasználat is elvárás volt az 50-es évek elején a főiskolán?

SZ. J.: Az egyéni, „önkéntes” színességet valóban nem támogatták, de a színhasználat terén persze megéreztük azt is, hogy az 50-es évekre fokozatosan – nemcsak a boltokból, de az idősebb mesterek készleteiből is – lassan elfogytak a jó minőségű festékek, mint a krómoxid sárga, a kadmiumvörös, és sorolhatnám. A főiskolán helyben készített, fakó és kevés pigmentet tartalmazó festékeket kaptunk, s előfordult, hogy lenolaj helyett csak étolajat használtunk. Az akkoriban festett képeim színtelensége – a kor hangulatával összhangban – ebből is adódott.

Milyen volt az oktatás, mire koncentrált a művészeti képzés, mire hívták föl a hallgatók figyelmét?

Sz. J.: A főiskolai oktatásban nagy hangsúlyt fektettek a modell utáni rajzolásra, festésre. Először gipszmodelleket rajzoltunk, aztán élő modellt, fejet, egész alakot, később akttanulmányokat készítettünk. A természet megfigyelése, a tárgyak realiztikus – de nem naturalista – ábrázolása fontos követelmény volt. A perspektíva, a plaszticitás, a színek modelláló ereje, a térbeliség megragadása szintén elvárás volt. Szín-tér-forma – ismételte Kmetty mester, hogy mire kell figyelni a kép megalkotásakor. A murális munkák esetében is – akár Szőnyi vagy Domanovszky tanítása nyomán – a korai reneszánsz példák szerint a fal síkjának tiszteletben tartása, a nagyvonalú, monumentális hatás elérése volt a követendő cél. Alapvetően figurális ábrázolásra készítették föl bennünket, ennek megfelelően erős volt az anatómiaoktatás is.

1953-ban jelent meg Barcsay azóta világhírűvé vált művészeti anatómia könyve. Az illusztrációk közé az akkori másod-, harmadéves hallgatók munkáit is beemelték, s közöttük egy rajzával Szurcsik János is szerepel.

Sz. J.: Szerettem és fontosnak tartottam Barcsay tanítását, kezei alatt egyfajta konstruktív szemléletet sajátíthattunk el. Minden alaknak, mozgásnak az alapja az anatómiai ismeret, a csontváz szerkezete, az emberi akt. Erről egy érdekes főiskolai eset is eszembe jut, ami akkoriban nem volt veszélytelen tréfa. Egy növendék Rákosit ábrázoló képet készített. Hogy minél alaposabb és helyesebb alakot festhessen képére, először aktban vázolta fel a vászonra. A fej már tökéletesen hasonlított, de a test meztelen volt még. A diákok természetesen odajártak röhögni.

Milyen módon érzékelték a főiskolán a Rákosi-rendszer nyomását?

Sz. J.: Az 50-es évek elején a főiskolán is erős volt a párt jelenléte. Párttitkár működött és felügyelt, belépésre agitálta a diákokat. Szemináriumokat, Szabad Nép-félórákat kellett tartani. Még katonai oktatás, lövészet is volt a tanrendben. A diákság, de a mesterek sem gondolkodtak egységesen a politikai rendszerről. Voltak hívei, és voltak, akik csendben elviselték az agitációt.

Az erőszakos, napi politikát idegennek éreztük, ám mégsem maradhattunk ki belőle teljesen. Időnként, a modell utáni tanulmányokon kívül, megadott témára is kellett készítenünk egy-egy nagyobb kompozíciót. Ilyen feladat volt ekkoriban például többalakos jelenetek komponálása, mint például a békekölcson jegyzése vagy küldöttség látogatása a téésben. Ilyenkor számomra is ismerős, a szülőfalumban megfigyelt jelenetet választottam. Emellett gyárakba, üzemekbe is irányították a növendékeket a dolgozó nép tevékenyke-

déseit tanulmányozni, de előfordult, hogy a munkáinkat üzemi folyosókon, lépcsőházakban kellett kiállítani. Ezek a megmozdulások többnyire érdektelenségbe fulladtak.

Nyaranta művésztelepre utaztunk tanári kísérettel, én magam szívesen mentem a vidéki helyszínekre. Karcagon a kitelepítettekkel együtt laktunk a nekik épített barakkokban. Bár átéreztem a helyzetük keserves mivoltát, nekem a környezet nem volt idegen, a pusztá, az állatok látványa fontos volt, ismerős közegnek éreztem. Korabeli nagy építkezések helyszíneire is vittek bennünket, építőtorokba Dunapentelére (Dunaújvárosba), Domanovszkyval pedig Tiszalökön voltunk művésztelepen 1954 nyarán.

A politikai elvárások, bár nem érintették mélységeiben a klasszikus tradíciókra építő művészetoktatást, a kreativitás, az önálló alkotói elképzelések, a kísérletezés és az elvontabb művészi gondolkodásmód nem juthatott szerephez.¹

Milyen művészi utakat láttak, hogyan orientálódtak a művészet világában?

Sz. J.: Számomra Rudnay mester példája meghatározó volt. Ha később módosultak is a művészi elképzeléseim, a hiteles, etikus művészet, a humánus, a nép sorsának felmutatása és a teljesség keresése a műben mindig fontos maradt a számomra. Különösen Szőnyi, Domanovszky művésze, nagyvonalú festői felfogása hatott rám, Szőnyi szelíd falusi témáit éreztem akkoriban magamhoz közel állónak. A korabeli művészetpolitikai elvárások – úgy éreztem – nem befolyásolták eredendő vonzódásaimat a klasszikus gyökerű, realista festészet iránt.

Emellett nagyon fontos volt főiskolásként, és később is, hogy rengeteget jártunk múzeumba. A Szépművészeti Múzeum második otthonunkká vált. Gyakran látogattunk el az állandó kiállításokra mestereinkkel, csoportosan is. Domanovszky, aki római iskolás, neoklasszicista korai időszaka ellenére ekkoriban frissen, szélesen festett, a nagyvonalú festői modor híve volt, mindig megállított bennünket Munkácsy képei előtt, hangsúlyozta a flott, pasztózus festésmódot, Frans Halsnál pedig kiemelte „hogy odatette azt a gallért!”²

Jegyzetek

- 1 A következő évtizeddel foglalkozó tanulmány: Tatai Erzsébet: A „Kockától az aktig” – művészképzés a hatvanas években. *Ars Hungarica*, 2011/3, 76–96.
- 2 A Nemzeti Galéria kiválása a Szépművészeti Múzeumból később, 1957-ben történt meg.

fotó: Berényi Zsuzsa

SZURCSIK JÁNOS:
Akttanulmány, 1950 körül,
olaj, vászon